

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsak petek ter stanejo v tiskarni prejemanje za celo leto 3 gld., za pol leta 1 gld. 50 kr. in za četrt leta 80 kr., — po pošti prejemanje pa za celo leto 3 gld. 50 kr., za pol leta 1 gld. 75 kr. in za četrt leta 90 kr. — Za prinašanje na dom v Ljubljani se plača na leto 40 kr. Naročnino prejema upravništvo v Blasnikovi tiskarni. — Oglase (insetate) vzprejemlje upravništvo, in se plača za vsako vrsto za enkrat 8 kr., za dvakrat 12 kr., za trikrat 15 kr. — Dopisi naj se pošiljajo uredništvu „Novic“.

V Ljubljani 18. decembra 1891.

Sedanji politični položaj in Slovenci.

VIII.

V začetku parlamentarne dobe so bile razmere bistveno drugačne nego so dandanes. Narodna ideja tedaj še ni bila tako razvita pri nas, pa tudi pri Nemcih ne, nego je sedaj. Stranke so se tedaj ločile po družih načelih. Imeli smo centraliste in federaliste. Centralisti so hoteli vso državno oblast nekako združiti na Dunaju in državi dati nemški pečat, federalisti so se pa potegovali za pravice posamičnih kraljestev in kronovin. K poslednjim so se pridružili tudi naši slovenski poslanci. Bili so pa že tudi tedaj možje, ki so čutili, da federalistična oblika bi ne bila po vsem najboljša za Slovence in so študirali, kako bi jo primerno prikrojili. Posamične kronovine bi ne mogle zmagovati prevelike samouprave, ki bi jim nakladala mnogo straha. Posebno se je ta pomislek naglašal v nekaterih slovenskih glasilih v začetku osmega desetletja. Pa tudi poprej so nekateri že z glavami zmajevali in študirali, kako bi naše interese spravili v sklad z federalističnimi načeli. Priporočala se je notranjo-avstrijska skupina, Ilirija in še več podobnih načrtov. Mi jih tukaj ne bomo na drobno razkladali, ker vsi ti načrti bili so neuresničljivi, kakor je pokazal tek časa. Lani jih je pogrel neki časnikar v Celovcu ali njegovim nasvetem so se vsi le posmehovali. Ideje, katere so prvi rodoljubi gojili v začetku parlamentarne dobe, so se sedaj vsem smešne zdele, da celo nevarne za slovenski narod. Čas se je tako premenil, da marsikaj, kar je pred nekaterimi deset leti še veljalo za dobro, dandanes že vsakdo spozna za škodljivo.

Glavna spremena je ta, da tedaj nemški narod sam povečjem nam ni bil nasproten, nasprotna je nam bila le birokracija in pa državne osnova po svojem zgodovinskem razvoju. Zaradi tega se je pa splošno mislilo, da nevarnost nam ne preti iz Celovca in Gradca, temveč le z Dunaja. Če se le odstrani centralistična uprava in nadomesti s federalistično, pa bode konec nemškemu pri-

tisku, tako se je tedaj splošno mislilo. Morda bi tudi bilo tako, ker bi potem mej Nemci v Avstriji ne bilo one trdne zveze in bi zlasti češki Nemci, ki so takoj s prva bili nestrpnější, ne bili mogli tako vplivati na štajerske in koroške. Predno bi se mej te bil nemški šovinizem zasejal, bi pa tudi slovenska narodnost ne bila dovolj utrjena, pa tudi slovensko uradovanje. Ker se pa ni posrečilo v sedmem desetletju doseči federalistične preosnove, in so nemške vlade skrbele, da se je mej Nemci razvilo gospodstvaželjnost, so se razmere tako premenile, da imamo Slovenci v Celovcu in v Gradcu večje nasprotnike nego na Dunaju. Splošno je znano, da morajo koroški in štajerski Slovenci iskati pravice na Dunaju, ker je v Gradcu in Celovcu ne dobe. Če bi se sedaj deželam dale večje pravice, bi to bil velik udarec za mnogo Slovencev. Ko bi koroški in štajerski deželni odbor odločevala o naših šolah, gorje bi bilo za Slovence, nič boljšega pa nemajo pričakovati Slovani v Istri in v Trstu od deželne uprave. Pa ne le v narodnem, tudi v narodnogospodarskem oziru bi nas prikrajševali. Vse kaže, da bi baš koroški in štajerski Nemci nas radi ne le narodno, temveč tudi narodnogospodarski uničili. Znan slovenski list je zadnja leta mnogo pisal proti znanem Liechtensteinovem šolskem predlogu, ker bi po tem predlogu se povečšal v šolskih zadevah delokrog deželnih uprav nam Slovincem v škodo. Mi nemamo navade komu podtikati slabih namenov in smo zato tudi preverjeni, da je dotični list pri tem vodil a le skrb za našo narodnost, ne pa nasprotje do verske šole. Odkritosrčno zatorej tudi rečemo, da se v tem oziru strinjamo z njim, dasi nismo nasprotni verski šoli.

Čitatelji naši bodo morda popraševali, zakaj mi danes govorimo o tem. Temu je dal povod neki članek Mladočeha Kramača o federalizmu, v katerem dokazuje, da le federalistična oblika ugaja naši državi. Pri nas so se nekaterniki takoj jeli nauduševati za federalizem, ne pomislivši, da vse ne ugaja za nas, kar ugaja za češke razmere. Zahtevajo torej, da mi z vso silo podpiramo

Mladočehi v njih federalističnih težnjah, tako onemogočimo sedanjo sistemo.

Mi nikakor ne trdimo, da je sedanja državna uredba najboljša in da ni želeti kake premembe, ali le to smo hoteli dokazati, da bi večja deželna avtonomija sedaj ne bila nam v korist, temveč v pogubo in da torej mi nemamo, povoda vseh svojih sil zastavljati za federalizem. Če že zahtevamo premembe, zahtevajmo take, ki bodo naši narodnosti v korist, ne pa v škodo. Potrebno se nam je zdelo opozarjati na nevarnost, ker ni izključeno, da pride vprašanje o federalizmu na dnevni red. Nemci sami znajo spoznati, da se federalizma njim ni bati, da bode še dobro sredstvo za njih namene. Preverjeni smo, da bi že v federalizem bili privolili, ko bi imeli opraviti le s Slovenci, ali glede na Češko so imeli nekatere pomislike, pa tudi skrb za Dunaj jih je odvracala od federalizma, kajti stolica ob Dunavu je bila dolgo glavno trdno zavetišče nemškega liberalizma.

Poslednji pomislik utegne odpasti. Na Dunaju zgubljajo nemški liberalci zaupanje in tla pridobivajo protisemiti, ki v narodnih ozirih niso stanoviti. Levica zatorej nema povoda se ozirati na Dunaj. Pa tudi na Češkem vzlic veliki narodni zavednosti se stvari za Nemce prej na bolju nego na slabše obračajo. Mladočehi so si že precej odtujili konservativno veloposestvo, od katerega je zavisna večina v deželnem zboru. Posebno zanesljivi pa itak nikdar veleposestniki niso bili v narodnih ozirih. Hodili so Staročehi le bolj iz političnih nagibov, nego pa iz prave ljubezni do češkega naroda. Odličen konservativen veleposestnik je celo v nemškem oddelku deželnega kulturnega sveta. Pripetiti se še utegne, da preide večina konservativnega posestva v nemški tabor. Ko bi se to zgodilo, bi pa bil federalizem tudi na Češkem voda na nemški mlin. Vsekako bi pa večja deželna avtonomija bila Nemcem v korist na Moravskem in v Šleziji. Federalizem bi torej kaj lahko postal nemški most do Adrije. Če bi bilo le od nemške levice odvisno, bi najbrž nam v Avstriji ne bilo treba dolgo čakati, da federalizem pride v državnem zboru na vrsto, le neki višji krogi na Dunaju imajo proti njemu še vedno pomislike in iz političnih ozirih se zdi levici potrebno, ozirati se na te višje kroge. Mej levičarji je še res vedno nekaj mož, ki so v prvi vrsti centralisti in torej nasprotniki federalizma, v drugi še le nemški narodnjaki, ali število teh mož je vedno manjše in levica postaje vedno bolj čista narodna stranka, kateri ni do centralizma in do federalizma in je pripravljena zagovarjati ono državno obliko, katera bila v prvi vrsti Nemcem v korist.

Iz povedanega je jasno, da je federalizem dvorezno orodje in da se mora jako previdno postopati z njim. Predno se bode moglo misliti na tako preustrojo, bode pač treba marsikaj drugzega premeniti. Pred vsem bode treba gledati, kako da dosežemo pravično premembo volilnih redov, da ne bode mogoče, da bi Nemci imeli večino v kronovinah, v katerih so Slovani v veliki večini, kakor so jo že imeli na Češkem in Kranjskem in jo še

imajo na Moravskem. Treba bode pa tudi na kakšen način poprej zavarovati slovanske manjšine v drugih meševitih kronovinah in sicer na tak način, da pozneje nemška večina pri najboljši volji ne bode mogla kratiti Slovanom narodnih pravic, morda s kako administrativno razdelitvijo. Za nas Slovence bi bilo seveda najugodnejša zjedinjena Slovenija, katero bi pa bilo pač težavno začeti, ker imata o tej stvari govoriti važni besedi koroški in štajerski deželni zbor, kajti po deželnih redih sta ti dve deželi nerazdeljivi. Treba bilo velikih naporov, predno bi se ta dva deželna zbora prisilila, da privolita v kako premembo, ali pa da se njih pravica tako odvzeme, kakor so se odvzele pravice deželnih zborov pri uvedanju direktnih državnozbornih volitev. Vsekako sedaj avstrijski Slovani niti severni še manj pa južni nismo pripravljeni na federalistično preustrojo države, in zatorej ne kaže tega vprašanja riniti v prvo vrsto. Posebno neodpušljivo bi bilo, ko bi mi Slovenci sedaj pomagali to vprašanje spravljati na dnevni red. Dovolj je drugzega nujnejšega dela. Če Mladočehi žele skupno delati s Slovenci najdejo lahko za to drugo podlago, nego je federalizem, in ta podlaga je baš član 19. sedanje ustave. Če se ta član izvede v pravem njegovem duhu, bi bilo Slovincem in Čehom pomagana, kar pa ni gotovo, če se uvede federalizem.

V Šleziji, na Koroškem, Štajarskem, v Istri in Trstu bi bilo izvedenje sedanje ustave v korist slovenskemu elementu. Zatorej odkritosrčno obžalujemo, da slovenski zastopniki in drugi politiki še vedno delajo Bog ve vse kake načrte in ne spoznajo, da bi bilo za avstrijske Slovane najboljše, ko bi zjediniili svoje moči in se potegnili za to, da se izvede član 19. naše ustave. Za druge preosnovne načrte bode še čas, bo si na podlagi sedanje ustave zagotovimo narodni obstanek.

Ljudske šole.

Govor poslanca Karola Kluna v državnem zboru.

(Dalje.)

Prvi in neobhodni pogoj za zboljšanje teh odnosov je, da se stvari lotimo pri korenini. Učiteljišče na Koroškem mora se tako vravnati, da se bodo na njem vzgojevali ne le nemški učitelji, temveč tudi učitelji, ki bodo mogli delovati na slovenskih šolah.

Drugi ravno tako neizogiben pogoj je pa, da se nastavijo nadzorniki, ki bodo sposobni za nadzorovanje slovenskih šol in bodo dovolj objektivni in pravični, da bodo slovensko prebivalstvo merili z isto mero, kakor nemško. Ko so lani izvedeli proti nadzorniku mešanega kočevskega okraja na Kranjskem neke pomisleke zastran njegove objektivnosti, takoj so ga odstavili in nadzorstvo se je razdelilo, za nemške šole imenoval se je poseben nadzornik, za slovenske tudi poseben. Če se je visoki naučni upravi taka razdelitev zdela potrebna zaradi 15.000 kočevskih Nemcev, mislim, da bi bila še potreb-